

Jasó, Hèracles i el drac de les pomes d'or

Montserrat Camps i Gaset

Les rondalles amb què ens captivaven les nostres àvies giraven sovint entorn de viatges exòtics d'herois que aconseguien d'assolir una empresa impossible, sia amb llur propi coratge, sia amb l'ajuda –amorosa o no– de la figura femenina –princesa, fada o bruixa– que els proporcionava els mitjans per a robar el preuat premi de la vigilància gelosa i malfiada d'un monstre amb propietats extraordinàries.

En el món grec, hi ha també un heroi que aconsegueix un objecte meravellós mitjançant l'ajuda d'una princesa, després de passar proves impossibles: la conquesta del velló d'or, que ens explica, llargament, Apol·loni de Rodes. Té tots els ingredients d'una rondalla i, molt sovint, s'ha posat en relleu la presència d'elements folklòrics en la història del viatge a la Còlquide i de les gestes meravelloses que culminen amb l'obtenció del preuat tresor i amb la fugida –també reeixida– del país del rei hostil.¹

Concretament l'episodi del jardí meravellós on es guarda el fi últim del viatge mereix la nostra atenció. Es tracta, segons la descripció que en fa Apol·loni, d'un jardí allunyat dels llocs habitats, on, sobretot, hi ha un arbre –indistintament, en el poema, δρυς o φηγός, roure o alzina–, que presenta un únic fruit, ben estrany tanmateix, la pell tota d'or d'un moltó meravellós, aquell que portà Frixos fins a la terra d'Eea. Per guardar aquest objecte màgic, garantidor de la reialesa que posseeix Eetes, aquest rei hi ha col·locat un guardià invencible: una serp –que Apol·loni anomena ὄφις i que la tradició mítica anomena indistintament δράκων o ὄφις, un drac, per al nostre llenguatge rondallístic– immensa, cargolada en espirals que envolten tot el bosc, i que, tal com s'adiu a la seva funció de vigilant, mai no dorm, és tota ulls, esbatanats i insomnes. Qui sia que vulgui endur-se el preuat velló, caldrà que, de primer, venci, com sigui, el seu custodi. Altrament, la serp, de gola ferotge, l'engolirà i l'imprudent cobejós no coneixerà

1. Cfr. L. RADERMACHER, *Mythos und Sage bei den Griechen*. Darmstadt 1968.

el retorn, com és habitual en les empreses que condueixen a situacions de límit². No és aquesta, però, l'única descripció grega d'un jardí meravellós amb un arbre de fruites cobejades, una serp que, vigilant, les guarda i un heroi que, vençuts els obstacles, s'apodera del fruit de l'arbre. N'hi ha un altre exemple il·lustre, que Apol·loni també coneix i que ofereix nombrosos paral·lels: ens referim al darrer dels treballs d'Hèracles, aquell que, segons Diodor³, li conferirà la immortalitat, això és, el viatge al jardí de les Hespèrides per robar-ne les pomes d'or. D'aquests dos episodis i de l'ús que fa Apol·loni de Rodes d'ambdós parlarem en aquest treball.

El text d'Apol·loni sobre l'obtenció del velló d'or (IV 110-182) presenta una expedició confiada únicament a la parella protagonista, sense col·laboració dels companys que s'han quedat a la nau. L'indret és descrit com un bosc sagrat –ἱερὸν ἄλσος– i l'empresa es fa de nit. La serp, tanmateix, vigila, insomne, i el seu xiulet fa estremir els pobles. Ara bé, el protagonisme de la gesta no serà de Jasó, que hi ocupa un segon pla molt poc significatiu, com passa en la resta de gestes que tenen lloc al palau d'Eetes. Medea és la coneixedora de la solució màgica i, en aquest cas, la que la duu a terme. Ella fita els ulls del monstre –respon a la seva mirada vigilant amb una altra mirada fascinatora, el combat, doncs, amb les seves pròpies armes– invoca Hècate, la seva dea, la divinitat de la nit (i és de nit que té lloc l'empresa), divinitat ctònica, de la terra, com ho són les serps i els dracs, i, finalment, unta la bèstia amb un unguent meravellós que té el poder de manllevar-li allò que és el característic de l'animal: la facultat de veure-hi, de vigilar. Medea l'adorm, per tant, el fa inofensiu, l'inutilitza en la seva funció de custodi, el venç de manera incruenta. Mentrestant, Jasó recull de l'arbre la pell preuada. El paper de l'heroi, en aquest context, és ben migrat: s'enduu, sense lluita ni obstacles, allò que ha vingut a buscar, i se'ns diu, a més, que està aterrit per la visió propera del drac –πεφοβημένος, diu el text– i que camina dues passes enrere de la seva companya. De fet, la seva presència es fa gairebé inútil: Medea hauria pogut donar-li el velló, un cop adormida la fera, però és Jasó qui ha de conquerir-lo, d'endur-se'l realment, ha de ser-hi, pel costum del conte, no perquè la lògica interna del relat ho demani.

No sempre, però, el mite dels Argonautes es desenvolupa així. De fet, Apol·loni assuauga molt una escena que pot ser molt més violenta. La tradició literària del velló d'or és, pel que sabem, llarga, però migrada en les restes pervingudes. Tanmateix, el text més complet d'aquesta gesta que coneixem anterior a Apol·loni –la Pítica IV de Píndar– ens presenta un heroi que lluita amb la fera i la mata, molt més en sintonia amb bona part de rondalles que expliquen una història semblant. Hi ha d'altres diferències significatives: la pell d'or està tancada en una capsa de fusta folrada de pell i fortament subjectada per les mandíbules del drac.

2. N'hi ha molts paral·lels arreu. Stith THOMPSON, al seu *Motif Index of Folk Literature*, Bloomington-Londres 1966 (reimp.) el classifica com a "sleepless dragon" amb el núm. B 11.4.3. Aquest conte correspon també als B 11.6.2 i D.950.0.1, "magic tree guarded by serpent". Dins la tradició rondallística catalana, podríem citar J. AMADES, *Folklore de Catalunya. Rondallística*, Barcelona 1950, les rondalles meravelloses núm. 62, 112, 114, 115 i 118.

3. Diodor de Sicília IV 26,4.

No es parla, doncs, d'arbre ni de bosc sagrat ni tampoc d'adormir o de fetillar la bèstia. Jasó la venç i, a més, sol, sense ajuda ni dels companys ni de Medea⁴.

La tradició iconogràfica, però, ofereix algunes variants. En un crater de figures vermelles, de la primera meitat del segle V a.C., conservat al Metropolitan Museum de Nova York, es veu la figura de Jasó, escanyolida pel que fa a la resta del conjunt, que aixeca un braç per recollir la pell d'or, estesa sobre una roca. Al seu costat, Atenea i més a la dreta, una figura masculina i la proa d'una vaixell, presumiblement Argo. No hi ha arbre, ni drac, ni Medea, ni rastre de lluita o d'encanteri. Una versió molt més curiosa del mite, i desconeguda per les fonts literàries, la dóna l'interior d'una copa de figures vermelles, contemporània de l'anterior, dels Museus Vaticans i atribuïda al pintor Duris. En aquest cas, Jasó surt –mig cos enfora, braços caiguts i ulls oberts– de la gola d'un drac de mirada ferotge, mentre que Atenea, davant seu, se'l mira. Darrere, l'arbre amb el velló d'or penjant d'una branca. Aquest cas pot correspondre fàcilment –encara que la manca de referències textuais impedeix de confirmar-ho– a aquell conte prou estès en què un heroi és engolit per un monstre i, des de dins de la seva panxa, aconsegueix de destruir-lo i de tornar a sortir, sa i estalvi.⁵ O potser cal relacionar-lo amb les històries del protagonista engolit i regurgitat, per raons diverses, de les quals la més coneguda és la història bíblica de Jonàs.⁶ D'altra banda, aquesta copa ha fet córrer molta tinta: hom discuteix si la posició de Jasó indica el moviment del vòmit de la bèstia o, al contrari, el moment en què aquesta l'engoleix, vençut.⁷ Hi ha alguna altre representació semblant: un arbal del s. VI a. C., de l'Akademisches Kunstmuseum de Bonn, en què un home sorgeix, també, de la boca d'una serp, i un vas de Perugia, del s. IV, que figura un guerrer que, nu i amb un mantell que li cobreix el cap i el braç esquerre, desembeina l'espasa i entra en la gola oberta d'un monstre de doble filera de dents i d'un ull penetrant. Cap inscripció no dóna el nom de l'heroi i la seva mateixa representació no aporta cap tret distintiu que l'identifiqui, però l'associació amb les altres escenes semblants és immediata. Curiosament, hi ha qui ha atribuït l'escena a la lluita d'Hèracles amb Cetó i també qui, en canvi, l'ha associada amb Jasó i el drac.⁸

En un crater del sud d'Itàlia, de finals del s. V a.C., conservat al Museu de Munic, Jasó, l'espasa nua a la mà dreta, en actitud bel·ligerant, s'enfronta a la serp que el fita, cargolada sobre el velló d'or que reposa sobre el que sembla una roca. Dar-

4. Píndar, *Pítica* IV 240-250.

5. Un dels episodis més coneguts és el del cant XVII del *Kalevala*. Radermacher recull d'altres testimonis, *op. cit.* p. 214s. Curiosament, aquesta mateixa gesta –matar un drac des de dintre– és atribuïda també a Hèracles per Hel·lànic (FGrHist 26b).

6. N'hi ha d'altres paral·lels. Un de ben curiós es troba en la vida de Santa Margarida, esplèndidament pintat en el *Llibre d'Hores* de Margarida de Foix (finals del s. XV), conservat al Victoria & Albert Museum, de Londres. El protagonista pot ser devorat, també, amb idea de rejuveniment o de resurrecció, i aleshores, la serp és benèfica, cfr. AMADES, *op. cit.* p. 69 (rondalla núm. 27).

7. Cfr. RADERMACHER, *op. cit.* p. 104-105. Al nostre parer, el vas representa el moment en què el drac vomita Jasó. Aquest té els ulls oberts –és viu, per tant, i ha vençut la prova– però la posició dels braços i del cos no és ni agressiva ni defensiva, com seria el cas si la bèstia l'engolis i com ens tenen acostumats les escenes de lluita en la ceràmica.

8. RADERMACHER, *op. cit.*, p. 205 el relaciona amb Jasó, en canvi, F. VIAN, al comentari a A.R. IV 155 (París 1981) l'identifica amb Hèracles.

rere l'heroi, Medea, la capsa dels fetills a la mà, recula amb gest d'espasmodicitat. Altre cop ens trobem amb una escena de lluita, sense que hi sigui representat l'arbre i sense que la presència de Medea sigui, aparentment, rellevant.

En un altre crater, conservat a l'Ermitage de Leningrad i de datació controvertida⁹, encara que els elements més antics semblen del s. IV a.C., la imatge continua essent de lluita, aquest cop amb l'ajuda d'altri. Al centre, es dreça l'arbre entorn del qual es cargola, en múltiples espines, la serp. D'una branca penja el cobejat velló. A l'esquerra, Jasó dirigeix la punta de la llança al cap de la serp i fan el mateix tres altres personatges. A la dreta de l'arbre, Hèracles aixeca la mà, un altre guerrer espera, escut i llança en mà, i Medea, amb la capsa de les drogues a la mà esquerra, avança, allargant en la dreta unes fulles presumiblement màgiques, mentre que Eros (alat), assegut darrere seu, s'ho mira. En un altre crater, també sud-itàlic, del segle IV a.C., conservat al museu nacional de Nàpols, Jasó, nu, intenta dominar un dels bous, mentre que Medea i Eros alat s'ho miren. A dreta i esquerra es drecen dos arbres, al tronc del de la dreta es cargola la serp. No hi ha, però, cap signe del velló enlloc.

En canvi, en un relleu de la porta de la Basilica Soterranea ante Porta Maggiore, de Roma, del s. I d.C., Medea, a l'esquerra, acarona el cap de la serp entortolligada a l'arbre i, amb l'altra mà, subjecta una copa plana, mentre que Jasó, enfilat en una mena de taula, a la dreta, intenta tallar, ganivet en mà, el velló d'or que penja de les branques. És, potser, la figuració que millor es correspon amb el relat d'Apol·loni.

Tota aquesta iconografia –no pas exhaustiva– és força explícita. Hi ha, bàsicament, tres versions de la gesta: a) Jasó aconseguix el velló d'or mitjançant el combat amb l'animal (amb dues variants, aa) el combat cos a cos o ab) l'animal que engoleix i regurgita l'heroi); b) Jasó combat amb l'ajuda dels seus companys i, en tercer lloc, c) Medea representa el paper principal, tot encantant –no matant– la bèstia, i deixa a Jasó un paper secundari, el d'endur-se la pell. La versió aa) és representada literàriament per la Pítica IV de Píndar, la variant ab) té només representació iconogràfica, la versió b) és també iconogràfica, mentre que la c) correspon a la gran descripció d'Apol·loni, ensems que a les representacions tardanes esmentades.

Aquestes variants poden incloure la presència de l'arbre, amb el velló penjant com si fos un fruit, o bé limitar-se a presentar la pell d'or com a propietat del drac, que la guarda, sobre una roca o en la seva gola, com diu Píndar.

Aquest és el punt, creiem, autènticament significatiu. La variant que tria Apol·loni –arbre, drac, velló penjant de la branca– correspon a un altre episodi que també explica el mateix Apol·loni: el robatori de les pomes de les Hespèrides per part d'Hèracles. També aquí tenim un arbre, un fruit meravellós (l'equivalent del velló), un drac que el guarda i un heroi que, amb combat o no, ha d'aconseguir aquest fruit. Mirem, també, les diferents versions d'aquest mite.

9. Segons PETERSEN, *Archäologische Zeitung* 1879, p. 16 (citada per RADERMACHER, p. 401), la figura d'Hèracles i bona part de la de Medea són posteriors a la resta del vas. Si fos així, es podria pensar en la influència del text d'Apol·loni, tant pel que fa a la intervenció de Medea com a la comparació amb la gesta d'Hèracles.

Els testimonis literaris són força explícits pel que fa a aquest episodi¹⁰. Hesíode esmenta les Hespèrides que guarden les pomes d'or i també el drac terrible, fill de Cetó i de Forcis, que les vigila, i relaciona Atlas amb aquest jardí¹¹, altres textos parlaran explícitament del robatori que fa Hèracles i de la mort del drac. Com ja ha estat fet notar¹², hi ha tres versions del mite: aquella en què Hèracles obté, ell sol, les pomes d'or, i per a fer-ho ha de matar el monstre (versió que inclou, també, la variant del drac que devora i és mort per l'heroi devorat); una altra versió, en què hi envia Atlas mentre Hèracles ocupa el seu lloc sota la volta del cel i una tercera versió en què són les Hespèrides mateixes, amables, que li donen els fruits, sense que calgui matar la bèstia. Les dues primeres variants tenen testimonis literaris i iconogràfics alhora, la tercera no té cap suport textual, només figuratiu. Apol·loni triarà la variant de la rondalla típica: la mort del drac a mans de l'heroi.

Tanmateix, el paral·lel amb l'empresa de Jasó a la Còlquide és notable sobretot des del punt de vista de la representació de l'escena. En el cas de les pomes de les Hespèrides sempre ens trobem amb la presència de l'arbre: evidentment, perquè es tracta d'un fruit –μῆλα–, que penja de les branques que també són d'or. A més, pràcticament en tots els casos, el drac guardià hi és present: a més dels testimonis literaris, tenim vasos de ceràmica en què la bèstia és finament dibuixada. Al segle VI a.C., una làmia de figures negres atribuïda al pintor de Cactus i conservada als Staatliche Museen de Berlín, presenta l'arbre, amb la serp entortolligada i Hèracles que marxa, cobert amb la pell de lleó, amb la maça en una mà i en l'altra, presumiblement, les pomes robades. També al segle VI pertany una àmfora, conservada al Museu de Bolònia, en què apareixen Hèracles, les Hespèrides i l'arbre, junt amb una cèrvola, però sense rastre de monstre¹³ i, per tant, sense violència.

En canvi, en un pixis atribuït a un seguidor del pintor Duris (l'autor de la copa en què el drac vomita Jasó) veiem les Hespèrides entre una font, a l'esquerra, i l'arbre, a la dreta, al tronc de la qual s'enfila una serp força prima. No hi ha rastre d'Hèracles ni de violència de cap mena. La versió més suau del mite és representada, però, en l'hídria de Mídies, de figures vermelles, datant del s. V a.C., conservada al Museu Britànic, en què Hèracles, assegut, arrepenjat en la maça a manera de bastó, contempla les Hespèrides que, amb un gest amable, cullen les pomes de l'arbre on hi ha, enfilada, la serp. L'heroi s'ha convertit en l'hoste benvingut de les noies i la serp és ben lluny de ser el drac temible.

10. Encara que l'opinió de C. Jourdain-Annequin és que es tracta d'un afegit tardà a la llegenda d'Hèracles: "Contrairement à la lutte contre Géryon, très tôt attestée dans la littérature et dans l'art, la quête des pomes d'or paraît entrée assez tardivement dans la légende d'Héraclès. Il faut attendre le cinquième siècle pour qu'avec les Tragiques (Sophocle et Euripide) d'une part, avec Panyasis et Phérécyde d'autre part, les textes mentionnent cet exploit". C. JOURDAIN-ANNEQUIN, *Héraclès aux portes du soir*, Paris 1989, p. 539.

11. *Tb*, 333 i 517-520

12. Cfr. JOURDAIN-ANNEQUIN, p. 542.

13. Això és atribuït a una confusió entre el país de les Hespèrides i el dels Hiperboris (cfr. JOURDAIN-ANNEQUIN p. 559), dos mons, d'altra banda, que assenyalen els límits amb el més enllà, aquell territori meravellós al qual només accedeixen –i d'on només retornen– els herois. Cfr., també, L. RADERMACHER, *Das Jenseits im Mythos der Hellenen*, Bonn 1903.

Les dues figures que més ens interessin, però, són una làcit i una àmfora del segle V a.C. En la primera¹⁴, Hèracles, vestit amb la pell del lleó, amb una cistella a la mà, s'ajup per collir una poma caiguda al peu de l'arbre. Pel tronc d'aquest es cargola una serp, mentre que, a banda i banda, s'ho miren Hermes i un altre guerrier armat. En una àmfora de la col·lecció Saburov¹⁵, Hèracles cull les pomes i es defensa, amb la maça, de la serp.

Collir les pomes: aquest és, precisament, una de les raons del paral·lisme establert entre Jasó i Hèracles. Les μήλα de les Hespèrides són, certament, els fruits d'or massís que la Terra regalà a Zeus i Hera com a present de noces. Pengen, per tant, d'un arbre i són vigilades per un drac, als extrems del món. El velló, al seu torn, també és d'or i, en moltes versions (la que triarà Apol·loni), també penja d'un arbre, com si fos un fruit, i també és guardat per un drac vigilant, als extrems del món.

El paral·lisme entre les pomes i el velló esdevé encara més colpidor si llegim el que diu Diodor de Sicília a propòsit de les Hespèrides:

“Pel que fa a les pomes, els mitògrafs discrepen: n'hi ha que diuen que hi havia unes pomes d'or en uns jardins de les Hespèrides a Líbia, on eren constantment guardades per un drac terrible, mentre que d'altres diuen que les Hespèrides tenien ramats de bous d'extrema bellesa i que, per aquest motiu, eren anomenats, poèticament, “fruits d'or” (χρυσᾶ μήλα) igual com Afrodita és anomenada “daurada” pel seu encant”¹⁶.

L'equívoc entre μήλον=poma i μήλον=be ha servit per posar en relació dos treballs diferents d'Hèracles a l'interior del seu cicle mític: les pomes de la immortalitat i els bous de Gerió¹⁷. Però, a més d'això, permet de subratllar el paral·lisme entre els dos objectes meravellosos que han de ser aconseguits i els dos herois que, molt sovint, emprenen iniciatives semblants i que, en el cas dels Argonautes, es trobaran sovint relacionats.

Les pomes d'or són les garants de la immortalitat i el regal fet a Zeus, el velló d'or és el regal de Zeus que garanteix la supervivència de Frixos i la reialesa co-bejada, per Eetes i per Pèlies. Tots dos pengen dels arbres, com la fruita, tots dos són guardats per dracs insomnes i tots dos cauran en mans d'herois que, de manera força semblant, aconseguiran heur'ls. Tant Jasó com Hèracles hauran de vèncer la vigilància d'un animal que és descrit, en ambdós casos, pel mateix tret característic, els ulls penetrants que mai no s'adormen. En tots dos casos, també, hi ha una versió heroica, violenta, de l'empresa –fins i tot amb la particular anèdota del drac que devora– i una versió assuaujada, amable. Tant Jasó com Hèracles són representats (literàriament o figurativament) en combat amb el drac, un combat que, evidentment, sempre és favorable a l'heroi. Tant Jasó com Hèracles, però, poden rebre les pomes-velló com un regal per mediació d'una dona: les

14. Segons un dibuix d'O. BENNDORF, *Griechische und sikilische Vasenbilder*, Berlín 1869-1893, reproduït i citat per C. JOURDAIN-ANNEQUIN, *op. cit.* p. 538.

15. Citat per C. JOURDAIN-ANNEQUIN, p. 543.

16. Diodor de Sicília, IV 26,2

17. Cfr. C. JOURDAIN-ANNEQUIN, *op. cit.*, pp. 264-267 i 559-560 i J. FONTENROSE, *Python. A Study of Delphic Myth and its Origins*, Califòrnia 1959, p. 346.

Hespèrides hospitalàries, en el cas de l'hídria de Mídies, l'enamorada Medea, en el cas d'Apol·loni. La imatge de Jasó que s'enfila per recollir el velló de l'arbre –o que el talla amb el ganivet, com apareix en el relleu romà, allò que hom fa exactament amb els fruits d'un arbre– correspon al que fa Hèracles quan cull, ell també, la fruita daurada.

Els dos episodis són recollits per Apol·loni al cant IV de les *Argonàutiques*. En un cas i l'altre, els herois arriben a un indret sagrat: *ἱερὸν ἄλσος* (v. 123) i *ἱερὸν πέδον* (v. 1396), a la recerca d'un objecte que és, tot ell, d'or: *τέρας παγχρόσειον* (v. 120) i *παγχρόσεια μῆλα* (v. 1397), guardat, en ambdós casos per una serp vigilant, *ὄφις*, que rep nom propi en el cas de les Hespèrides, Làdon¹⁸.

Evidentment, el relat de la conquesta del velló mereix un tractament més llarg que el de les pomes (vv. 118-182 / vv. 1393-1407): Medea s'acosta al drac i, de bones a primeres, el fita amb els ulls, després d'invocar Hècate, *χθονίη* (com *χθόνιος* serà el drac del v. 1398). La bèstia es calma amb aquesta mirada i després, l'ungüent meravellós amb què la noia l'unta posseeix la propietat d'adormir-lo i de fer-li estendre les anelles temibles planes sota l'alzina (vv. 159-161), igual com la serp morta per Hèracles s'allarga, immòbil, sota la pomera (vv. 1401-3). El gest de Medea és el que representen el crater de Leningrad, on la noia és dibuixada amb unes fulles a la mà (gest, d'altra banda, inútil si la bèstia és vençuda per l'acció violenta dels guerrers)¹⁹ i el del relleu de Porta Maggiore on, amb tota claredat, la noia acarona –com si l'untés suaument– el cap de la bèstia, probablement a partir del relat d'Apol·loni. La untura meravellosa de la màgica, que adorm sense matar –perquè matar, en Apol·loni, no és propi d'una noia, ni que sigui una bruixa com Medea– correspon a un altre verí, aquest cop mortal, el que regalima de la ferida oberta del cap de Làdon, produïda no per la maça d'Hèracles –com la majoria de representacions fan pensar– sinó per una fletxa emmetzinada amb el verí de l'Hidra de Lerna²⁰. Aquest *χόλον πικρόν* del vers 1404 contrasta amb els *ἀκήρατα φάρμακα* del vers 157, els filtres purs, eficaços²¹. Medea canta per fetillar el monstre –*ἄοιδαῖς* (v. 157)– igual com les Hespèrides cantaven dolçament en el jardí on vivia la serp –*ποίπνυον ἐφίμερον αἰείδουσαι* (v. 1399)–.

Jasó, que fins ara s'ha mantingut a l'expectativa, atemorit (v. 149), davant d'una escena en què s'estableix una estranya harmonia entre la sacralitat del bosc, la fera i la màgica i d'on ell resta al marge, actua, finalment, a les ordres de Medea i despenja de l'arbre el velló d'or, com es fa amb la fruita. En canvi, Hèracles ha trencat, amb la seva violència, l'harmonia del jardí de les Hespèrides, en matar la serp amb un altre ungüent, el de l'Hidra. El cant de les Hespèrides s'ha convertit en plor, la serp adormida en serp morta, ambdós herois, però, han aconseguit l'objecte meravellós i també el retorn.

18. És l'únic cop en què el drac rep un nom i hom diu si Apol·loni no l'inclou per donar un cert to "local" a la descripció, per la semblança amb el nom del riu Làton, a Líbia. Cfr. el comentari de E. VIAN en la seva edició i traducció de les *Argonàutiques* (París 1981), al passatge IV 1399 (p. 195).

19. Cfr., *supra* p. 4 nota 3.

20. Fletxa del seu arc, com en alguns vasos Jasó és presentat lluitant amb la serp amb una llança.

21. Cfr. el que en diu Vian al seu comentari (p. 153). Ell els tradueix per "drogues eficaces".

Un retorn que, aquest sí, ve protagonitzat per Jasó i no per Medea. Ell és qui dóna el senyal de tornar a emprendre el camí cap a la nau (v. 165) i, un cop s'ha apoderat del velló d'or –i el paper de Medea es desdibuixa en un segon terme–, se'n sent cofoi (en contrast amb aquell *πεφοβημένος* anterior) i hi juga, aixecant-lo damunt del seu cap (vv. 170-173), com en un senyal de victòria o bé posant-se'l sobre l'espatlla i deixant-lo penjar fins a terra (vv. 179-181), un gest que recorda l'abillament tradicional d'Hèracles, cobert, de les espatlles als peus, per una altra pell de bèstia, la del lleó (i així és descrit als vv. 1438 ss.). La descripció que en fan les Hespèrides és d'un guerrer violent i, sobretot, barroer (vv. 1432-1449), que contrasta amb la finor de les noies, harmonioses en un indret que és gairebé un santuari i on elles actuen com a sacerdotesses. En un lloc sagrat, també, Medea, en la mateixa harmonia, actuarà igualment com a sacerdotessa, sense trencar l'equilibri. Jasó, ben diversament d'Hèracles, no irromp violentament en aquest conjunt i tampoc no és objecte de la mateixa descripció de trets gruixuts i expressius²².

El paral·lelisme, alhora que el contrast, entre ambdós episodis és evident. Apol·loni, per al mite de Jasó, ha triat la versió incruenta –si no l'ha inventada ell mateix–²³, una versió coherent amb el desenvolupament anterior de la rondalla, en què Medea ha dut el pes de l'acció, en detriment dels autèntics acompanyants de l'heroi, els Argonautes²⁴. El coneixement màgic de Medea salva Jasó de totes les proves i la lluita contra la serp n'és una, per tant, la seva actuació és imprescindible i l'heroi, que ha mostrat la seva força esplèndida en el combat amb els braus i amb els gegants, s'enretira a un segon terme en una escena més suau, sagrada. Jasó fa, en relació al velló d'or i la serp, el mateix que Hèracles amb les pomes de les Hespèrides, només que aquest és presentat com l'heroi violent que aconseguix el botí per la força, és el guerrer que mata, fent ús dels seus propis mitjans i Jasó, en canvi, és l'heroi que rep l'ajuda de la princesa, la qual, en el poema d'Apol·loni, no pot matar: ha de fetillar, seduir, vèncer en harmonia amb les mateixes qualitats del seu oponent²⁵.

Apol·loni, doncs, utilitza un tema propi del conte amb les modificacions oportu-

22. Trets gairebé paròdics. El tractament grotesc és habitual en el cas d'herois èpics i, al costat de la versió gloriosa de les seves gestes, trobem representacions burlesques, tant pel que fa a Odisseu com a Hèracles i Jasó. En aquest sentit s'ha explicat, de vegades, la figura escanyolida i temorena que apareix en alguns vasos que representen la conquesta del velló d'or. Això no treuria rellevància a la figura de Jasó, sinó que, ben al contrari, la situaria en el mateix nivell, altre cop, que Hèracles.

23. Una versió semblant es trobarà en altres textos hel·lenístics, cfr. Licofró 1312 s.

24. En un altre lloc (cfr. el nostre article "Apolonio de Rodas y el cuento popular" dins *Actas del VII congreso español de estudios clásicos*, Madrid 1989, vol. II, pp. 111-116) ja hem assenyalat el paper de la princesa amb poders màgics que ajuda l'heroi i de l'oposició d'aquesta mena de conte amb la rondalla del tipus "Helfersmärchen" (cfr. RADERMACHER, *Mythos...* pp. 208ss). Les *Argonautiques* semblen construïdes com un teixit de dues menes de rondalles: el viatge de la nau fins a la Còlquide i també el de tornada ha de menester de les propietats extraordinàries dels companys de Jasó i és, així, un autèntic conte d'ajudants. En canvi, llur significació desapareix totalment al palau d'Eetes, on el protagonisme és, únicament, en mans de Medea, la princesa-màgica més poderosa que el seu pare i que pren partit a favor de l'heroi.

25. Recordem que, per a la fugida, Apol·loni triarà també una versió "suau" del mite: Medea enganyarà el seu germà Apsirt, que serà mort pels Argonautes (A.R. IV, 480ss), mentre que en altres versions del mite és la mateixa Medea qui mata i esquartera el seu germà, un tret molt d'acord amb aquesta mena de rondalles (Schol. A.R. IV, 223-230).

nes sobre la tradició perquè s'adiguin amb el to general del seu poema. A la manera hel·lenística, retria i adapta, de la llarga tradició sobre els Argonautes, el que li és més convenient per presentar una Medea enamorada –ben lluny de l'indòmit apassionament de la d'Eurípides– que ajuda un heroi que, d'altra banda, és comparat al gran Hèracles. L'episodi del jardí del drac, ben lluny de deixar Jasó en un segon terme no gaire gloriós per a l'heroi²⁶, permet de posar-lo en relació amb l'altre gran protagonista de gestes mítiques, Hèracles²⁷. Amb una diferència, però: l'acció d'Hèracles trencarà l'equilibri d'una escena que, en el cas de Jasó, romandrà harmònicament inclosa en el conjunt d'accions de Medea, que no *destrueix*, sinó que resol les situacions de conflicte. Per al relat de les Hespèrides, Apol·loni tria la versió més violenta d'entre les altres possibles –el regal d'Atlas o el regal de les Hespèrides– que li oferia la tradició. L'empresa de Jasó, en canvi, és tota una altra cosa i no serà en va que el velló, aconseguit –collit– d'aquesta manera serà el cobrellit nupcial de la parella (IV 1141-3), a la illa dels feacis.

26. No es tracta, exactament, d'una banalització de l'heroi, com s'ha volgut fer veure (cfr. G. GARCIA-GUAL, "El Argonauta Jasón y Medea. Análisis de un mito y su tradición literaria", *Ilabris* 2 (1971) p. 99) sinó d'una nova presentació de l'heroi, desproveït, això sí, d'aquella ardidesa abrandada que amarava tota l'èpica antiga. Tampoc Medea no és la dona impetuosa i plena de passió d'Eurípides, sinó una noieta espantadissa, plena de dubtes i profundament enamorada, sense que es pugui dir que s'ha banalitzat el personatge.

27. Hèracles, que originàriament formava part de l'expedició, desaparegué ben aviat del grup d'Argonautes gràcies a l'episodi d'Hiles (I 1200 ss.), potser per no fer ombra a Jasó amb qui, d'altra banda, l'uneixen nombrosos paral·lelismes.